

Polgár András

Gondolatok a feltételes szabadságra bocsátásról

A jogintézmény fogalma, célja, funkciói

A feltételes szabadságra bocsátás olyan, jogszabály által szabályozott intézmény, amely elviekben lehetővé teszi, hogy a szabadságvesztéssel sújtott terhelt az ítéletben meghatározott tartam teljes kitöltését megelőzően szabadlábra kerülhessen. Egyes büntetőjogi rendszerekben a feltételes szabadságra bocsátásra úgy tekintettek, mint a szabadságvesztés-büntetés szerves és önálló részére, egyidejűleg mint annak rendszerint utolsó szakaszára.¹ Más felfogásban a feltételes szabadságra bocsátás a szabadságvesztésre ítéltnek adható, a szabadságvesztés önálló részének nem tekinthető, de ahhoz kapcsolódó speciális kedvezmény, mely szigorú feltételrendszer keretében szabályozott. Ebben a felfogásban a taxatív feltételek teljesítése teszi lehetővé az ítéletben rögzített szabadságvesztés tartamának megrovidítését azzal, hogy az elítélt meghatározott szabályok szerint és ideig próbaidő alatt áll. Ezek megszegése a kedvezmény megvonását és a büntetés végrehajtásának folytatását vonja maga után. Ebben a rendszerben nem a szabadságvesztés szerves és önálló része, de ahhoz szorosan kapcsolódik, azt megrovidítő, feltételekhez kötött kedvezmény.²

Szabályai meghatározzák mind a határozott ideig, mind a határozatlan tartamú (életfogytig) tartó szabadságvesztés-büntetésből való idő előtti szabadulás feltételeit.³ Az intézményt a 2013. június 30-ig hatályban volt Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) részletesen szabályozta, majd az azt felváltó 2012. évi C. törvény (új Btk.) már csak a legfontosabb kérdésekre tartalmaz rendelkezést, például, hogy a feltételes szabadságra bocsátásra a büntetés minimálisan mekkora részének kitöltését követően kerülhet sor. A részletes szabályokat 2013. július 1-jétől a Büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet tartalmazza, melyet az 2015. január 1-jével hatályba lépő új Bv. Kódex, a Büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény vált fel.

Az eredeti szabályozás alapján a feltételes szabadság a büntető anyagi jog intézménye volt, annak ellenére, hogy tárgya alapján mindig is a büntetés-végre-

¹ Lásd az angol és az ír fokozatos (progresszív) börtönrendszerek által szabályozott szabadságvesztés-büntetés egyes szakaszait. Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest, 1995, Osiris – Századvég Kiadó.

² Más megközelítésből: „A feltételes szabadságra bocsátással a bíróság valójában nem a kiszabott büntetés tartamát rövidíti le, hanem a tényleges szabadságelvonás egy része alól mentesíti az elítéltet.” Mészár Róza: A büntetések. In: Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

³ Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén amennyiben a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, úgy annak legkorábbi idejét az új Btk. 25–40 év közötti tartamban állapítja meg.

hajtási joghoz tartozott, a feltételes szabadságra bocsátásról való döntéshozatal a büntetés-végrehajtási (bv.) bíró hatásköre, eldöntésénél pedig a büntetés-kiszabási szempontok nem voltak figyelembe vehetők. Így a bv. bíró nem vizsgálhatta, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátása esetén a ténylegesen letöltött szabadságvesztés tettarányos-e, arányban áll-e az elkövetett cselekménnyel, illetve a terhelt bűnösségével. Így az ítéldbírószám által értékelési körbe vont, a bűncselekménnyel összefüggő, illetve a büntetés-kiszabási szempontok a feltételes szabadságra bocsátásnál figyelmen kívül maradnak.⁴ A jogalkotó, törekedve a dogmatikai rendszertisztaságra, a feltételes szabadság intézményét a Btk. anyagi jogi szabályai közül 2013. július 1-jével kiemelte, és a Büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletben (a továbbiakban Bv. tvr.) helyezte el. Ezt a fajta szabályozást a büntetés-végrehajtási jogot újraszabályozó büntetés-végrehajtási kódex is fenntartja.⁵

A hatályos szabályozás szerint a szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátható, ha a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartására, valamint arra a készségére tekintettel, hogy törvénytisztelő életmódot fog folytatni, alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető, és a határozott ideig tartó szabadságvesztésnek a Btk. szerinti vagy az ítéletben megállapított részét, életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a bíróság által az ítéletben megállapított tartamot letöltötte.⁶

„A feltételes szabadságra bocsátás a XIX. században a fokozatos börtönrendszerben alakult ki. Alapgondolata – a progresszív börtönrendszerhez hasonlóan – az elítéltek a társadalomba való fokozatos visszavezetése, a szabad életbe történő beilleszkedés elősegítése. (...) A feltételes szabadság a bíróság számára – a büntetés-kiszabáshoz képest – korrekciós lehetőség, az elítélt számára pedig perspektívát nyújt, ugyanakkor átmenetet és próbatételt is jelent a reszocializáláshoz. Vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a feltételes szabadság intézménye jobban elősegíti a visszaesés megelőzését, mint a büntetés teljes kitöltése. A feltételes szabadság lehetősége a büntetés-végrehajtás rendjének megtartására is ösztönzi az elítéltet.”⁷

A jogintézmény funkciója egyes jogirodalmi álláspontok szerint az, hogy korigálja az ítéelő bíró tévedését, miszerint a büntetés végrehajtása alatt kiderülhet,

⁴ Kivételt képez a büntetés céljának vizsgálata, mely alapvetően a büntető anyagi jog körébe tartozik. Ugyanis a büntetés céljára mind az ítéldbíróságnak, mint a bv. bírónak tekintettel kell lennie. Az ítéldbíróságnak olyan büntetést kell kiszabnia, amely megfelel a büntetés céljának. A bv. bírónak pedig azt kell megvizsgálnia, hogy a büntetés célja a büntetés teljes végrehajtása nélkül is elérhető-e. A büntetés célja pedig a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el, vagyis a cél a prevenció. Ebből következően, ha a büntetés teljes végrehajtása nélkül a prevenció célok nem érhetőek el, úgy – álláspontom szerint – az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra.

⁵ A Büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL törvény, melyet az Országgyűlés 2013. december 17. napján fogadott el, és 2015. január 1-jén lép életbe.

⁶ „A feltételes szabadságra bocsátás nem jelenti a büntetés hátralévő részének automatikus elengedését. Emiatt a szabadságvesztés a feltételes szabadság sikeres elteltével tekintendő kiállottnak.” Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, 2001, Korona Kiadó. 370. old.

⁷ Nagy Ferenc: i. m. 365. old.

hogy nincs szükség az ítéletben megjelölt büntetés teljes tartamára a büntetés céljainak eléréséhez. Ez az álláspont azonban nehezen tartható, mert eleve vélelmezi, hogy a bíróság megalapozatlanul dönt, melynek következtében törvénysértően súlyos büntetést szab ki. Ugyanakkor ez a megközelítés logikai hibát vétve azt viszont eleve kizárja, hogy a büntetés éppenséggel lehetett törvénysértően enyhe is, és ilyen alapon arra is szükség lehet, hogy a másik irányba korrigáljon a bv. bíró a büntetés esetleges meghosszabbításával. Erre azonban a jogszabály nem ad lehetőséget, amiből következik, hogy a feltételes szabadság intézményének a jogalkotó akarata szerint sem lehetett az a célja, hogy esetlegesen túl súlyos büntetéseket a bv. bíró korrigáljon.

Más megközelítésből a feltételes szabadság intézményének funkciója az elítélt együttműködési hajlandóságának felkeltése, pozitív ösztönzés a törvénytisztelő életmód, készség kialakítására. Eszerint hatásosabb, mint a megtorló, fenyegető eszközök kilátásba helyezése, mert ezek csak akkor eredményesek, ha a felügyelet jelen van, és észlelheti a szabályszegést, de egyébként a belső meggyőződést, egyetértést az elítéltben nem alakítják ki a törvénytisztelő életmód elfogadása iránt. Ezért a feltételes kedvezmény intézménye, lehetősége segíti a bv. szervek munkáját és fokozza annak eredményességét, illetve a fegyintézetekben elősegíti a rend fenntartását, míg hosszú távú kedvező hatása, hogy kialakíthatja az elítéltben az önfegyelemnek, és ezzel a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készségét.

Az ítélet integritása kontra feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos előterjesztés (kérelem) elbírálása esetén a fő rendező elv, hogy főszabályként kell tekinteni mindarra, ami az ítéletben szerepel. Abból kell kiindulni, hogy az ítéletet kell végrehajtani. Az ítélethez lojálisnak kell lenni, az abban előírt büntetést főszabály szerint az ítéletben szereplő tartamban, fokozaton kell végrehajtani. Az ítélettől való bárminemű eltérés csak kivételes lehet, hiszen az eltérés a főszabálytól. Ha az anyagi jogerőhatással rendelkező ítélet egészét vagy részét nem hajtják végre, vagy az ítélettől eltérően hajtják végre, úgy az ítélet integritása szükségszerűen sérül, és ezzel sérülhet az ítéletekbe vetett közbizalom is. Sommásan megállapíthatjuk, egy ítélet, illetve egy bírósági döntés annyit ér, és annyiban vehető csak komolyan, amennyire azt végre is hajtják.

A feltételes szabadságra bocsátás intézményében mindig is tetten érhető volt egy sajátos ellentét, a jogerős és végrehajtható ítéletben szereplő döntés minden további feltétel nélküli végrehajtásának igénye, illetve a büntetés végrehajtásának tartama alatt bekövetkezett lényeges változások miatti eredeti rendelkezések felülírásának szükségessége között. A jogerős döntés ítélt dolognak minősül, ahhoz a továbbiakban mindenki kötve van, annak rendelkezéseit végre kell hajtani. Ez egy ellentmondást nem tűrő kategorikus parancsként is értelmezhető. Ugyanakkor a büntetés végrehajtásának tartama alatt bekövetkezett változások indokolhatják az anyagi jogerővel rendelkező és megváltoztathatatlan döntés korrek-

cioját, a megváltozott helyzethez való igazítását, a megváltozott körülményeknek megfelelő finomhangolást, további egyéniesítést.

Ezen túl is dogmatikai ellentmondás is feszül a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményében. Ugyanis az alkotmányos büntetőjog egyik legfontosabb tétele, a büntetés kiszabás alappillére: a tetтарыosság elve. Eszerint a bíróságnak tetтарыos büntetést kell kiszabnia, vagyis olyan büntetést, amely arányos az elkövetett cselekmény tárgyi súlyával, a cselekmény társadalomra veszélyességével. A büntetés kiszabásának ez a vezérelve, minden egyéb szempont, így az alanyi bűnösség, az elkövető társadalomra való veszélyessége, az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények csak ezután vehetők figyelembe.

Ugyanakkor az anyagi jog szabályai szerint a büntetés kiszabása során figyelmen kívül kell hagyni azt, hogy a feltételes szabadság kedvezményének esetleges megadásával a büntetésből mennyit nem hajtának majd végre. A tetтарыos büntetést tehát az esetleges kedvezményes szabadulás figyelmen kívül hagyásával kell meghatározni. Ha viszont az elítéltet feltételes szabadságra bocsátották, abból következik, hogy nem töltötte le a tetтарыos büntetést, vagyis nem bűnhődött meg az ítéletben előírt módon az elkövetett cselekménnyel arányosan. Így hiába tetтарыos az ítéletben szereplő büntetés, ha azt nem hajtották végre a maga teljességében.

Elvi, dogmatikai kérdés, hogy mennyire hat ki a jogerős bírói döntéshez kapcsolódó anyagi jogerőre a büntetésbe való utólagos beavatkozás, a res iudicatának minősülő döntés utólagos korrekciója a feltételes szabadságra bocsátással. Komolyan lehet-e venni egy jogerős döntést, ha azt utólag még az ahhoz kapcsolódó anyagi jogerőhatás ellenére is módosítani lehet. Nem vezet-e mindez a bírósági döntésekbe vetett bizalom csökkenéséhez, és ezzel áttételesen a bírósági döntések tiszteletben tartásának erodálódásához, illetve a jogbiztonság, majd az önkéntes jogkövetés sérelméhez.

Felmerülhet a gyanú, hogy a feltételes szabadságra bocsátás intézménye inkább gyakorlatias és praktikus szempontokat szolgál, annak árán, hogy az intézmény káros lehet a tetтарыosság elvének érvényesülésére, valamint a jogbiztonság és a jogkövetés fontosságához fűződő társadalmi érdekek ellen hathat.

Kétségtelen előnye viszont az elítéltek együttműködési készségének növelése a büntetés végrehajtása alatt, ezzel a rendkívüli esetek száma, a büntetés végrehajtásának költsége és a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoltsága is csökkenthető. Kérdés, hogy ezek az előnyök arányban állnak-e a jogintézményben rejlő kockázatokkal, illetve hátrányokkal.

Ha elfogadjuk azt az álláspontot, hogy a feltételes szabadságra bocsátás célja az elítélt pozitív ösztönzése, ezzel benne a törvénytisztelő életmód készségének kialakítása, a társadalomba való be-, illetve visszailleszkedésének elősegítése, úgy viszont felmerül a kérdés, hogy az intézmény jól működik-e, ha magas a visszaesés aránya. Kérdés, hogy eléggé cizellált-e a szabályozás, vagy a feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatában van-e esetleg hibás beidegződés, automatizmus és naiv feltevés. Mint ahogy kérdés lehet az is, hogy esetleg a társadalmi környezet, a befogadás hiánya, a szabadult elítéltekkel szembeni előítéletek, a széleskörű

társadalmi elutasítás, illetve az általános gazdasági helyzet is okai-e (s ha igen, mennyiben) a gyakori bűnismétlésnek.

A statisztikai adatok alapján levonható az a következtetés, hogy a feltételes szabadságra bocsátás széles körben alkalmazott intézmény. A visszaeséssel kapcsolatos kedvezőtlen tapasztalat, annak magas száma ugyanakkor nem igazolja vissza, hogy a feltételes elbocsátás széles körű alkalmazása megalapozott lenne. Sok esetben a feltételes szabadságra bocsátott elítélt szabadulását követően újra bűnözői életvitelt folytat. Ez felveti azt a gyanút, hogy a kedvezményrel kapcsolatos sommás eljárásokban nem kerül feltárásra valamennyi, a kedvezmény szempontjából releváns adat, vagy a gyakorlat indokolatlanul széles körben megengedő, miközben a jogszabály szerint a kedvezmény nem alanyi jog, csak lehetőség, adható.⁸ Így a jogerőhatással bíró ítélet feloldása és ezzel az ítélet egységének sérelme nem váltja ki az attól remélt kedvező hatást – a visszaesés csökkentését –, miközben az ítélet integritásának megbontása szükségszerűen az ítéletekbe vetett bizalmat sérti. Ennélfogva szélsőséges esetben a feltételes szabadságra bocsátás intézménye kontraproduktív lehet. Ezt a súlyos megállapítást álláspontom szerint a statisztikai adatok egyértelműen megerősítik. A *2010-es évben* 7 533 elítéltekből 6 079-et bocsátottak feltételes szabadságra, *2011-ben* 7 598 elítéltekből 6 037 főt, *2012-ben* 7 334 főből 5 900 elítélt kapta meg a kedvezményt, *2013-ban* 7 427 elítéltekből 5 945 főt bocsátottak feltételes szabadságra. Minden évben a kedvezményben részesített elítéltek kb. 1/3-át helyezték pártfogó felügyelet alá. Így a kedvezményben az érintetteknek 4/5-e (!) részesült, ami indokolatlanul elnéző és enyhe gyakorlatnak tűnik, különösen az alábbi, az elítéltek összetételével kapcsolatos adatok ismeretében. *2010-ben* 3 383 fő volt visszaeső vagy különös visszaeső, további 2 721 fő volt többszörös visszaeső, tehát összesen 6 104 fő esett valamilyen visszaesői kategóriába az összesen 11 241 fő elítéltekből, vagyis több mint az elítéltek fele. *2011-ben* 3 708 fő volt visszaeső vagy különös visszaeső, további 2 868 fő volt többszörös visszaeső, vagyis 6 576 fő tartozott valamilyen visszaesői kategóriába az összesen 12 028 elítéltekből, ami szintén több mint az elítéltek fele. *2012-ben* 3 676 fő volt visszaeső vagy különös visszaeső, további 2 857 fő volt többszörös visszaeső, vagyis 6 533 fő tartozott valamilyen visszaesői kategóriába az összesen 11 981 elítélt közül, ami szintén több mint az elítéltek fele. Nem volt jobb a helyzet *2013-ban* sem, amikor is 4 096 fő volt visszaeső vagy különös visszaeső, további 2 964 elítélt többszörös visszaeső, vagyis összesen 7 060 elítélt tartozott valamilyen visszaesői kategóriába az összesen 12 391 elítélt közül, mely szintén meghaladja az 50 százalékot. Az ilyen kedvezőtlen adatokból az a következtetés vonható le, hogy a kedvezményben az elítéltek indokolatlanul széles köre részesült.⁹

⁸ Ebben azonban korántsem teljes az egyetértés, ismertek olyan álláspontok is, melyek szerint kívánatos lenne, hogy a feltételes szabadságra bocsátás a szabadságvesztés-büntetés szerves és szinte automatikusan része legyen. „Nemzetközi tekintetben több ország ez irányú szabályozása, illetve reformelképzelése szerint a feltételes elbocsátás a szabadságvesztés végrehajtásának rendszerinti és nem kivételes, és nem csupán kedvezmény jellegű intézménye kell legyen. (...) Indokoltnak látszik továbbá a ténylegesen letöltendő büntetési idő lecsökkentése ...”. Nagy Ferenc: i. m. 370. old.

⁹ Az adatok forrása: BVOP

A kedvezmény megadásának vagy megtagadásának értékelési szempontjai

Mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy a hatályos szabályozásból következően a feltételes szabadságra bocsátás nem alanyi jog, hanem egy jogszabályi lehetőség az idő előtt való szabadulásra, melynek három pozitív és egy negatív feltétele van. A három pozitív feltétel konjunktív, vagyis együttesen kell fennállniuk, melyek mellett előzetesen a negatív feltétel hiánya is vizsgálandó.

Objektív feltétel, hogy az *elítelt kitöltötte* az ítéletben, illetve a Btk.-ban a feltételes szabadságra bocsátáshoz *szükséges tartamot*, a régi Btk. alapján elítéltek esetében ez a fokozathoz igazodott, így fogház fokozatnál 2/3, börtönnél 3/4, míg fegyház fokozaton az ítéletben szereplő büntetés 4/5 részének kitöltését írta elő határozott időre ítétek esetén. A régi Btk. alapján az ítéldbíróóság kivételesen az ítéletben úgy rendelkezhetett, hogy a terhelt a büntetés fele részének kitöltése után feltételes szabadságra bocsátható, feltéve, hogy a büntetés tartama a 3 évet nem haladta meg, és kivételes méltányosságokra okot adó körülmény indokolta az általános szabályoktól való eltérést.

A jelenleg hatályos Btk. nem a szabadságvesztés végrehajtási fokozatához, hanem az elkövető személyéhez, a benne rejlő társadalomra veszélyesség fokához köti a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi lehetséges idejét a határozott időre ítétek-nél. Így általános szabállyá teszi, hogy a büntetés 2/3-ának, de legalább három hónap szabadságvesztés, visszaeső esetében a büntetés 3/4 részének, de legalább három hónap szabadságvesztés kitöltése után bocsátható legkorábban feltételes szabadságra.¹⁰ A 4/5 kedvezmény szabályát az új Btk. nem tartotta fenn. A törvény kivételes méltányosságból lehetővé teszi, hogy az elkövető a büntetésének fele része után feltételes szabadságra bocsátható legyen, feltéve, hogy büntetése az öt év szabadságvesztést nem haladja meg. Egyetlen körben szigorúbb csak a régi Btk.-nál: kizárja a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményéből a többszörös visszaesőket, ha a többszörös visszaeső büntetését fegyház fokozaton kell végrehajtani, míg a régi Btk. a visszaesők közül csak az erőszakos többszörös visszaesőkre tartalmazott ilyen előírást.

Az objektív feltételnek, vagyis a meghatározott tartam kitöltésének értelem-szerűen a feltételes szabadságra bocsátás esedékességi idejére kell teljesülnie. A bv. bíró nyilvánvalóan ennek határnapja előtt kell, hogy döntsön a feltételes szabadságra bocsátásról, főszabály szerint a bv. intézet előterjesztése alapján. Erre adott esetben több hónappal a feltételes szabadságra bocsátás esedékessége előtt is sor kerülhet. Ezért ezt a feltételt annyiban vizsgálja, hogy az előterjesztésben megjelölt időpontra a fenti tartam kitöltése megtörténik-e. Kivételt képez az az eset, ha az előzetes fogvatartással már hosszabb időt töltött ki az elítelt, mint a kedvezményhez szükséges tartam, így az ítélet jogerőre emelkedésekor a kedvezményről való döntés is aktuálissá, sőt késeivé válik.

¹⁰ Büntetőjogunk általában a feltételes szabadságra bocsátásra legkorábban a büntetés 3/4-nek kitöltése után adott lehetőséget. Ld. Csemegi-kódex, vagy az 1950. évi 39. tvr., az 1954. évi 17. tvr., illetve az 1978. évi IV. törvény. Az 1978. évi IV. törvény esetében ennek oka, hogy a bíróságok a leggyakrabban a börtön fokozatot alkalmazták, míg kivételt képezett a 3/4-es szabály alól az 1961. évi Btk., mely a 2/3-ad szabályt tette általánossá, a 3/4-es kedvezményt pedig kivételessé.

Amit a *kifogástalan magatartásnál* vizsgálni kell: milyen a jutalmazások-fenyítések mérlege, melyik mutat többletet. Miért jutalmazták és miért fenytették az elítéltet. Ennek keretében a bíróságnak ki kell szűrnie a jelentéktelen jutalmazás és fenytés kategóriájába tartozó, a kedvezmény megadásának szempontjából irreleváns adatokat. Nem nehéz belátni: a feltételes szabadságra bocsátás szempontjából nincs jelentősége egy olyan jutalomnak, melyet az elítélt például egy karácsonyi műsorban, énekkari munkában való egyszeri részvételért kapott, ez az érdem ugyanis a döntés szempontjából jelentéktelen. De ugyanígy nem érdekes az sem, ha az elítélt feddést kapott, mert engedély nélkül vágatta le a haját. Az ilyen jellegű, teljesen a hétköznapi élet körébe tartozó súlytalan érdemek, illetve a diákcsíny kategóriájához hasonlító szabályszegések olyan horderejű kérdésnél, mint a feltételes kedvezmény, egyszerűen nem relevánsak. Teljesen más megítélés alá esik azonban, ha az elítélt a büntetése alatt befejezte az általános iskolát, szakmát tanult, általános jelleggel példás a magatartása, teljesen együttműködő, dolgozik, munkájában igényes, megbízható és szorgalmas. Vagy: ha sorozatosan és általános jelleggel szembehelyezkedik az intézet rendjével és elvárásaival, a kapott utasítások teljesítését megtagadja, fogvatartott társait terrorizálja, a felügyelettel szemben tiszteletlen, idejét nem igyekszik hasznosan (munkával, tanulmányokkal, értelmes hobbival) tölteni. A mérlegelés során külön vizsgálni kell, hogy az elítélt a bv. intézetben dolgozik-e, illetve tanulmányokat folytat-e. Amennyiben igen, azt mindenféleképpen pozitívumként kell értékelni, akkor is, ha emiatt az elítélt jutalmazásban még nem részesült. Ezért a kifogástalan magatartás nemcsak a jutalmak-fenyítések számbavételét, súlyának és számának az összevetését jelenti, hanem az elítélt intézetbeli életvezetésének, magatartásának teljes spektrumát kell, hogy értékelje. Ezek körében persze a jutalmazásoknak és a fenytéseknek van a legnagyobb súlyuk, ugyanakkor nem kizárólagos értékelési szempontok.¹¹

A harmadik feltétel, hogy megállapítható legyen, hogy az *elítélt kész a törvénytisztelő életmód folytatására*, az elítéltben az ilyen irányú készség kialakult, azt nemcsak, hogy kifejezésre juttatta, hanem konkrétan mérhető, annak egyértelmű, mások számára is észlelhető jelei vannak. Amit külön ellenőrizni kell a készség vizsgálatánál: az elítélt milyen bűncselekmény miatt tölti a büntetését, továbbá, hogy korábban hányszor és milyen jellegű bűncselekmények miatt ítélték el, büntetéseiből feltételes kedvezménnyel szabadult-e. Igenlő válasz esetében mennyi idő után lett bűnismétlő. Amennyiben korábban nem szabadulhatott feltételes kedvezménnyel, akkor annak mi volt az oka. E körben nem mellékes, hogy a törvény erejénél fogva kizárt volt a kedvezményből, vagy a bv. bíró tagadta meg a kedvezmény megadását. Emellett fontos szempont, hogy az elítéltet hányszor ítélték el, milyen időközökkel, a bűnözési irány mit mutat, milyen irányban fejlődik, egyre több és súlyosabb bűncselekményt követ el, vagy enyhébb megítélésű cselekményeket. Ennek keretében visszaesőnek minősül-e az elítélésai alapján, vagy annak

¹¹ Megjegyzem, a bv. bíró munkáját egyes esetekben megnehezítheti, hogy a Bv. tvr. 41. § (1) bekezdésének h) pontja lehetőséget ad speciális jutalomként a már végrehajtott fenytés nyilvántartásának törlésére. Ezt a szabályt a Bv. tvr.-ből, álláspontom szerint, mellőzni kellene.

nem minősülő bűnismétlő. Van-e ellene folyamatban lévő büntetőeljárás. Van-e további végrehajtásra váró ítélete. Hogy milyen bűncselekmények miatt ítélték el, különösen fontos, mert egyes bűncselekmények jellege, a motívum még jelenleg is fennállhat, és generálhatja a további bűnözői életvitel folytatását, illetve elősegítheti a bűnismétlést; pl. megélhetési bűnözők vagy gyermekkorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény miatt elítéltek esetében, de tipikus bűncselekmény lehet ebből a szempontból a zaklatás vétsége, illetve különösen a büntetti alakzata is. Ide sorolható, ha az elítélt cselekménye összefüggött valamilyen szenvedélybetegséggel, különösen kábítószer- vagy alkoholfüggőséggel, játékszenvedéllyel. Pozitívként értékelhető, ha az elítélt olyan kezelésnek vetette alá magát, vagy olyan személyiségfejlesztő kurzuson vett részt, vagy egyéb ellátásban részesült, amely a bűnözéssel kapcsolatba hozható szenvedélybetegségét gyógyítja, veszélyes hajlamait kedvező irányban változtatja meg. Ezen túlmenően is figyelembe kell venni a visszaesés kockázatának megítélésénél, ha az elítélt egészségi állapotában olyan változás következett be, mely a bűnismétlés veszélyét csökkenti, pl. betegsége, fogyatékosága, esetleg idős kora miatt magatehetetlen, önellátásra egyáltalán nem, vagy csak segítséggel képes, stb. A készség szempontjából az elszántságot vagy annak hiányát mutatja, hogy milyen szabadon vállalható tevékenységekkel töltötte a büntetését, így például, hogy befejezte-e a tanulmányait, szerzett-e az elhelyezkedéshez, a társadalomba való beilleszkedéshez különösen fontos iskolai végzettséget, szakmát, vagy azt elősegítő tanfolyamokon részt vett-e.

Szempont lehet, hogy a sértettnek okozott kárt megtérítette-e, vagy azt legalább mérsékelte-e. A társadalomnak okozott kárt igyekezett-e enyhíteni különféle hasznos tevékenységekben való részvétellel, illetve személyiségének kedvező irányú változását, fejlődését milyen módon nyilvánította ki. (Ennek számtalan módja lehet, pl. részvétel véradáson, valamilyen katasztrófa-elhárításban, közhasznú, vagy közérdekű tevékenységekben, külső munkában stb.).

A fenti, pozitív irányú feltételekből pedig levonható kell, hogy legyen az a következtetés, miszerint a büntetés célja annak további végrehajtása nélkül is elérhető.

A *negatív feltétel*, hogy az elítélt már eleve, a bíróság ítélete szerint nem bocsátható feltételes szabadságra.

Álláspontom szerint a feltételes szabadságra bocsátás eldöntése szempontjából jelentősége van az elítélt biztonsági csoportba való besorolásának is. Fokozott gondossággal kell vizsgálni, hogy feltételes szabadságra bocsátható-e a III. és IV. biztonsági besorolású, vagyis veszélyes elítélt. Ebből a szempontból ugyanakkor hiányosságként is értékelhető, hogy az elítélt biztonsági fokozatára vonatkozó adat általában nem szerepel a bv. intézet előterjesztésében. Informatív lenne, ha a bv. bírót az előterjesztésben az intézet tájékoztatná az elítélt biztonsági csoportba sorolásáról, annak okairól, az esetleges biztonsági kockázatokról. Ez alól értelemszerűen kivételt képezne, ha az okok feltüntetése sértené, vagy veszélyeztetné az intézet rendjét, biztonságát vagy a minősített adatok megóvásához fűződő érdeket. Ebben az esetben elég lenne csak erre általánosan utalni az előterjesztésben azzal, hogy az intézet megjelölné az elítélt biztonsági csoportját.

Nem nehéz belátni, hogy az új Btk. feltételes szabadságra bocsátási szabályai lényegesen kedvezőbbek, mint a régi Btk. rendelkezései. Egyetlen körben tapasztalható jelentős szigorítás, a visszaesők egyik legsúlyosabb alakzatánál, a többszörös visszaesőknél; az e körbe tartozók az új törvény alapján már nem bocsáthatók feltételes szabadságra abban az esetben, ha a büntetésüket fegyház fokozaton kell végrehajtani.¹² A szabadságvesztést töltők jelentős része azonban visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő. Ennek oka, hogy a büntető anyagi jog szabályai a visszaesői minőség megállapítását is több konjunktív feltételhez kötik. Így a bűnismétlők széles táborának csak egy részét minősítik visszaesőnek, a visszaesők speciális és súlyosabb megítélés alá eső kategóriái (különös, többszörös, erőszakos többszörös visszaeső) pedig további jelentős szűkítéseknek megfelelő elkövetői körbe tartozó egyéneknél állapíthatók meg. Ezen túl is irányadó az a szempont, hogy a visszaesői minőséget a bíróságnak már az ítélet rendelkező részében meg kell állapítania. Ha az ítélet rendelkező részében ez – bírói hiba folytán – nem szerepel, úgy az egyébként valamelyik visszaesői kategóriába tartozó elkövető nem tekinthető visszaesőnek, és nem alkalmazhatók rá a visszaesés jogkövetkezményei, pl. a bv. bírói döntéseknél.

Az új Btk.-nak sajátos hozadéka, hogy általános a kétharmados szabály, ebből következően elvileg rövidebb idő áll majd rendelkezésre az elítéltek megismerésére, nevelésükre, a szabadításukra való felkészítésre.

A fentiek alapján a feltételes szabadságra bocsátásra az elítéltnak nincs alanyi joga, a kedvezmény nem jár, hanem adható. A feltételrendszere pedig szigorú, a jogintézmény jellegéből következik, hogy alkalmazása kivételes kedvezmény kell, hogy legyen. Ennek alapján nem fogadható el, társadalmilag káros, ha a gyakorlata szerint szinte automatikus, ennek alapján pedig az elítéltek széles körében kialakul az a jogintézmény céljával ellentétes szemlélet, mely szerint a feltételes szabadságra bocsátás olyan őket megillető kedvezmény, melynek segítségével az ítélet rendelkezéseit részben derogálni lehet. Így az elítélt eleve bekalkulálja a feltételes szabadságra bocsátással adható kedvezmény mértékét, mintha az alanyi jogosultság lenne.

Nehézségek a mérlegelésben

A feltételes szabadságra bocsátásról való döntéshozatal egyik nehézsége, hogy míg a kifogástalan magatartással kapcsolatos adatok általában a közelmúlt eseményein alapulnak, így mindenekelőtt az elítélt jutalmazásain, illetve az intézetbeli általános magatartásán, életvitelén, addig a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség megítéléséhez általában nem állnak rendelkezésre friss adatok. Az elítélt intézetbeli magatartásával kapcsolatos információk ugyan újabbak, azonban ezekből még nem lehet az elítélt törvénytisztelő életmódra vonatkozó készségét megítélni. A készség vizsgálata ezért elsődlegesen régebbi ada-

¹² A többszörös visszaeső szabadságvesztés-büntetésének végrehajtási fokozata fegyház, ha annak tartama eléri vagy meghaladja a két évet.

tokon nyugszik, így mindenekelőtt vizsgálnia kell a bíróságnak, hogy az elítéltet milyen minőségben, milyen bűncselekmény miatt, milyen tartamú büntetésre ítélték, sorozat-bűncselekmény miatt került-e sor az elítélésére vagy sem. Első bűntényesként, visszaesőnek nem minősülő bűnismétlőként vagy visszaesőként (különös visszaesőként, esetleg nem fegyház fokozatú többszörös visszaesőként) ítélték-e el. A bűncselekményben vezető-kezdeményező szerepet töltött-e be. Milyen jellegű bűncselekményt követett el, az szándékos vagy gondatlan volt-e, a bűncselekmény jellege eleve magában hordozza-e a visszaesés kockázatát – különösen a szexuális és a(z egyéb) személy elleni erőszakos bűncselekményeknél, valamint a vagyon elleni cselekményeknél. Ha van rá adat, vizsgálni kell az elítélt bv. intézetbe kerülése előtti életvitelét, továbbá a személyisége és előélete alapján a bűnismétlés veszélyét, elsősorban az ítélet és az előéletére vonatkozó adatok, mindenekelőtt a bűnügyi nyilvántartásban rögzítettek alapján. Indokolt esetben be lehet szerezni a korábbi, az előterjesztés tárgyát nem képező elítéléseket tartalmazó ítéleteket is.

Vagyis míg a kifogástalan életvitel megítéléséhez alapvetően az intézet előterjesztése nyújt segítséget, mely elsősorban a közelmúlt eseményeiből nyeri az adatait, addig a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség vizsgálata ennél szélesebb spektrumú, az intézeti előterjesztésen kívül a régmúlt adatain, elsősorban a végrehajtás alatt álló ítélet, az esetlegesen még végrehajtásra váró ítélet(ek), a bűnügyi nyilvántartás adatain, kivételes esetben a korábbi ügyek ítéleteinek vizsgálatán alapul.

Felmerül az a kérdés, hogy az intézetbeli kifogástalan magatartás (életvitel) mennyire függ össze a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készséggel, mennyire következik az intézetben tanúsított magatartásból az, hogy az elítélt elkötelezte magát a szabadulását követő időre a törvénytisztelő életmód folytatására is. Ha a jutalmazás-fenyítés egyenlege a jutalmazás irányába túlsúlyt mutat, abból mennyire következik a tartós és pozitív irányú személyiségváltozás? A legfontosabb kérdés, hogy felülírja-e a kedvezőtlen előéleti adatokat a kifogástalan intézetbeli magatartás, vagyis következik-e ebből az, hogy az elítélt szakított a korábbi életvitelével és a jövőben törvénytisztelő életmódot kíván folytatni. A fegyintézetbeli kedvező életvezetéssel felülírható-e a kirívóan súlyos megítélésű előélet? Álláspontom szerint a válasz nemleges.

Nyilvánvaló, hogy a kifogástalan magatartás tanúsítása és a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség vizsgálata nem függetleníthető egymástól teljesen, mert az elkülönítés erőltetett, mesterkéltné lenne. Ugyanakkor azt is el kell kerülni, hogy a bv. bíróságnak összemossa a két feltételt, és az egyik meglétéből következtetést vonjon le a másik fennállására is, mintha a két feltétel között ok-okozati összefüggés állna fenn. A jogalkotó egyértelművé tette, hogy két, önálló feltételről van szó, melyeknek együttesen kell fennállniuk a kedvező döntés meghozatalához, ezeket pedig értelemszerűen ki kell, hogy egészítse a meghatározott tartam kitöltése a szabadulás idejére, illetve az, hogy az elítélt ne essen eleve a kedvezményből kizárás alá. Mindebből pedig következzen, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető legyen.

Mindkét feltétel ezért önálló feltételként vizsgálandó a bírói eljárásban, mindkét feltételnek pedig önálló szempontjai vannak. A két feltétel részben összefügg egymással, de nem mosható össze, egyikből a másik nem következik szükségszerűen. Ezért, álláspontom szerint, az egyik feltétel kedvező megítélés alá eső volta önmagában még nem ellensúlyozza a másik feltétel hiányát. Konkrét példa: az ötvenéves elítélt, aki számos esetben volt elítélve, életéből eddig mintegy húsz évet töltött bv. intézetben, végrehajtás alatt lévő ítélete szerint visszaesőként sorozatos vagyron elleni bűncselekményekért ítélték több éves szabadságvesztésre, melyet börtön fokozaton kell vele szemben végrehajtani, korábbi elítélései között vagyron elleni és köznyugalom elleni bűncselekmények szerepelnek, bűncselekményei összefüggésben álltak italozó életmódjával is, további végrehajtásra váró ítélete nincs, szabadlábbon alkalmi munkákat végzett. Ugyanakkor intézetbeli magatartására jellemző, hogy a felügyelettel rendkívül együttműködő, készséges, tisztelettudó, az utasításokat maradéktalanul végrehajtja, számos esetben volt jutalmazva, fenyítésére nem került sor, az intézet álláspontja szerint magatartása példaértékű, az intézetben a vallását gyakorolja, személyiségfejlesztő intézeti kurzuson is részt vesz.

Álláspontom szerint – figyelemmel a kifogástalan magatartás megállapításával kapcsolatos következetes bírói gyakorlatra is – fenti esetben egyértelműen megállapítható, hogy az elítélt intézetbeli magatartása kifogástalan. A törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség megítélésénél mindenekelőtt azt lehet megállapítani, hogy az elítélt szabadlábbon bűnözői életvitelt folytatott, törvénytisztelő életmód folytatására tartósan nem volt képes, életvezetésével kapcsolatban az állapítható meg, hogy hiányzott a törvénytisztelő életmód fenntartásához nélkülözhetetlen kitartás, akaraterő és meggyőződés. Az elítélt, álláspontom szerint, gyenge jellemű, csapongó életvitelt folytatott, olykor törvénytisztelő életmódot élt, erre enged következtetni, hogy általában volt alkalmi munkája, az egyes cselekményei között hosszabb-rövidebb idő is eltelt. Ugyanakkor a törvénytisztelő életmód folytatására tartósan nem volt képes, hiszen visszatérően szándékos bűncselekményeket vitt véghez. Amikor nehezebb anyagi helyzetbe jutott, kellő önkontroll hiányában, és az igények azonnali kielégítése végett, illetve nehéz helyzete vagyron elleni bűncselekmények elkövetésére ösztönözte. Nem ismert mértéket az italozásban sem, ezzel összefüggésben többször erőszakosá, indulatossá vált, mindez köznyugalom elleni bűncselekményekhez vezetett. Szabadlábbon a magatartása tipikusan az aktuális érzelmi, lelkiállapotának volt megfelelő, mindig azt csinálta, amit éppen akart, amihez kedve volt. Folyamatos kontroll, ellenőrzés, felügyelet hiányában tartósan képtelen a jogkövetésre.

Mindezekből megalapozottan lehet arra következtetni, hogy az elítélt esetében a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség hiányzik. Aki ugyanis csak átmenetileg, időszakosan képes a jogkövetésre, akkor, amikor éppen kiegyensúlyozott lelkiállapotban van, amikor egy ideig jól mennek a dolgai, van munkája, éppen rendezett a magánélete, de egyébként kedvezőtlen fordulat, vagy egy-egy görbe este, egy leittasodás hatására már elveszíti az önkontrollt, annál hiányzik a készség a törvénytisztelő életmód folytatására. A készség pedig

fogalmilag tartósságot feltételez, arra utal, hogy az illető általában milyen, rendszerint mi várható tőle. A tartósság eleme nélkül a készség hiányzik.

A törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség vizsgálatánál tehát azt kell mérlegelni, hogy az elítélt személyisége, az általa elkövetett bűncselekmény, az előélete, a korábbi életvezetése alapján feltehetően alkalmas-e arra, hogy tartósan – talán nem naivitás megjegyezni, ideális esetben: véglegesen – jogkövető magatartást tanúsítson, törvénytisztelővé váljon. Ezért az intézetbeli kifogástalan magatartás nem írja felül a törvénytisztelő életmód készségével kapcsolatos feltételt, azt nem pótolja, akkor sem, ha a kifogástalan magatartás egyértelműen, aggálytalanul megállapítható, a jutalmazások, a pozitívumok túlsúlya feltűnő.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a bv. intézet mesterséges, ingerszegény, folyamatos kontroll alatt álló zárt világ, totális intézmény. Az életvezetési hiányosságokkal, esetleg jellembeli fogyatékosággal küzdő, sokszor akarategyen emberek számára egyben egyfajta inkubátor is, mely megóvja őket az önálló életvezetés felelősségétől, kihívásaitól, egyben az ingerekben gazdag szabad világ kísértéseitől. Éppen ezért az ilyen konstruált körülmények között való kifogástalan életvitelből messzemenő következtetéseket levonni súlyos szakmai hiba, egyoldalú és megalapozatlan döntéshez vezet.¹³ Egy szigorú életrendet megkövetelő, kikényszerítő rendben nem szükséges alapvető és pozitív irányú személyiségváltozás az intézeti szabályok és rend betartásához, különösen nem szükséges pedig a szabályokkal való lelki és érzelmi azonosulás. Éppen ezért az intézeti rendhez jól igazodó, hamar beilleszkedő, kifogástalan életvitelt tanúsító elítélt intézetbeli magas jutalmazási számából, különféle személyiségfejlesztő kurzusokon és egyházi rendezvényeken való részvételéből nem lehet a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség meglétére következtetni, ha egyébként az előélete és az intézeten kívüli életvezetése súlyos negatívumokat tartalmazott. Az intézeti életbe való gyors és eredményes beilleszkedés sokszor sokkal inkább függ össze az elítélt börtönrutinjával és utilitarizmusával, mint a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség kialakulásával.

Az intézetbeli kifogástalan magatartás, álláspontom szerint, sok esetben szoros összefügg a túlélési ösztönrel, a fogvatartott deprimáltságával, illetve a fegyintézet rendjéhez való hozzászokással.¹⁴ A reményvesztett, általánosan rossz hangulatú fogvatartott passzivitásba menekülhet, nincs energiája szembeszállni és küzdeni az intézet rendjével, ezért nem lázad, szabálykövetővé válik.¹⁵ Ez maga után vonhatja, hogy fenytetésére egyáltalán nem kerül sor, viszont az együttműködése, illetve az, hogy fogvatartása eseménytelen, idővel jutalmazásához vezethet.

¹³ Vö. „Kérdés, hogy a börtön tekintélyelvű, merev és természetellenes korlátozó rezsimjéhez való konform magatartás kialakulása mennyiben tekinthető pozitív változásnak...” Huszár László: Alkalmazkodás - hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja. Börtönügyi Szemle, 1995/2. szám, 25. old.

¹⁴ Vö. „...a fegyelmi statisztikák is jelentős csökkenést mutattak, tehát a szabadságvesztés töltésének előrehaladtával csökkent a fegyelmezetlenségek száma.” Boros János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. Börtönügyi Szemle, 2005/2. szám, 20. old.

¹⁵ „Donald Clemmer e folyamatot »börtönösödés«-nek, prizonizációnak nevezi, amikor a bekerülő fokozatosan magáévá teszi a börtön formális, de főképpen informális szokásait... E folyamatot a bevándorlók asszimilációjához hasonlítja.” Huszár László: i. m. 21. old.

A túlélési ösztön pedig – különösen igaz ez a hosszú időre ítélték esetében – az együttműködés irányába mozdítja el az elítéltet, aki felismeri, hogy a saját helyzetét teszi könnyebbé és elviselhetőbbé, ha az aktuális állapotát elfogadja, vagy legalább belenyugszik, és igyekszik a körülményekhez képest a legjobb életfeltételeket kialakítani magának.¹⁶ A rendszert megváltoztatni nem tudja, ezért a konfrontáció vállalásának nincs értelme, inkább minél több kedvezményt, előnyt próbál megszerezni. Magatartása konvencionálissá válik, konformista törekvések jellemzik majd a viselkedését, ezzel azonban korántsem jár szükségszerűen együtt a törvénytisztelő életmód készségének kialakulása, az legfeljebb csak pozitív hozadék lehet egyes elítélteknél. Fennáll tehát a veszélye annak, hogy az együttműködés addig tart, amíg a felügyelet keze elér, vagyis ameddig a kontroll tart.¹⁷ Ilyen helyzetben ugyanis az együttműködést nem a belső meggyőződés váltja ki, hanem a haszonelvű szemlélet, annak vágya, hogy a körülményekből az illető a lehető legjobbat hozza ki. Ilyen életvezetésű elítélt esetében a feltételes szabadságra bocsátás megszünteti a szoros hatósági kontrollt, még akkor is, ha elrendelik a pártfogó felügyeletét. Szabaddal már nem kényszeríti rá senki a szigorú napirendet, a rend megtartását. A továbbiakban ez már a saját szabad belátásától, akaratától függ majd. A kevés önuralommal rendelkező elítélt számára pedig visszatérve a szigorú felügyelet nélküli, ugyanakkor ingergazdag és szabad világba, a megszo- kott szubkultúrájába, minden feltétel adott lesz ahhoz, hogy visszaessen.

Emiatt tette a jogalkotó önálló feltétellé a kedvezményre való alkalmasság vizsgálatánál a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készség ellenőrzését is.

Ennek alapján, álláspontom szerint, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből ki nem zárt visszaesők és a többszörös bűnismétlők feltételes szabadságra bocsátása tárgyában fokozott gondossággal kell eljárni, az intézetbeli kifogástalan magatartásnak kiemelkedő jelentőséget nem lehet tulajdonítani, mert az csak az egyik szükséges, de nem elégséges feltétele a kedvező döntéshozatalnak. A kifogástalan magatartás mint közelmúltbeli esemény nem írja felül a szükségszerűen – legalább részben – korábbi adatokon nyugvó törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készséggel kapcsolatba hozható tényezőket. Kategorikusan nem jelenthető ki, hogy a visszaesőket és az annak nem minősülő bűnismétlőket nem lehet feltételes szabadságra bocsátani, ettől őket a jogszabály sem zárja el, de esetükben a különös gondosság és velük szemben a nagyobb szigorú érvényesítése feltétlenül indokoltnak mutatkozik.

¹⁶ „A kutatások azt mutatják, hogy a hosszúidősek kevesebb fegyelmi vétséget követnek el. Különösen akkor igaz ez, ha a hosszúidősek vizsgálati csoportjában életfogytos rabok is szerepelnek. A hosszúidősek konform alkalmazkodásának az egyik legvalószínűbb magyarázata éppen az ítélet hosszában rejlik. Amíg ugyanis viszonylag rövid ideig a folytonos konfrontáció, a »balhé« követhető stratégia, hosszú éveken vagy évtizedeken keresztül olyan pszichés energiákat, én-erőt kíván, amely csak keveseknek adatik meg. Más szóval a rabok előbb-utóbb betörnek.” Huszár László: i. m. 25. old.

¹⁷ „King és Elliot egy olyan »opportunistá« csoportot is azonosított, amely egyszerre élt a szorgoskodás és a jailing adaptációs stratégiájával, tehát egyszerre vett részt – mint mintarab – a formális rezsim által felkínált programokban és a rabok titkos üzelmeiben.” Huszár László: i. m. 24. old.

A feltételes szabadságra bocsátott visszaeső pártfogó felügyelet alatt áll. Ezt a bv. bíró a feltételes szabadságra bocsátást kimondó végzésében megállapítani köteles. Tekintettel arra azonban, hogy a pártfogó felügyeletnek nem célja az állandó kontroll megteremtése, a pártfogó feladata csak az időnként visszatérő ellenőrzés és a segítségnyújtás, ezért a visszaesés megelőzése szempontjából szerepe fontos, de nem perdöntő. Ezért a pártfogó felügyelet jelentőségét sem szabad túlértékelni, realisan ettől az intézkedéstől sokat várni nem lehet. Ennélfogva nyilvánvaló, hogy a feltételes szabadságra bocsátás feltételeit nem teljesítő elítélt pártfogó felügyelet mellett sem részesíthető a kedvezményben, a pártfogó felügyelet a kedvezmény feltételeit nem pótolja. A jogintézmény céljainak elérését azonban elősegítheti. Különösen fontos azonban pártfogó felügyelet elrendelése esetén az egyéniesítés és a pártfogó felügyelet intézménye által kínált lehetőségek kiaknázása. Ezért nagy jelentősége van az egyénre szabott magatartási szabályok előírásának, ezzel lehetőleg élni kell.

Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni, hogy a feltételes szabadságra bocsátás jogintézménye semmilyen körülmények között, hallgatólagosan sem szolgálhat a fegyintézetek túlzásúfoltóságának enyhítésére.

Akik nem részesülhetnek a kedvezményben

Egyes elítélt-csoportok tagjai ki vannak zárva a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményéből. Ilyen esetben kizárható, hogy a szabadságvesztés célja annak teljes végrehajtása nélkül is elérhető lenne. Ebben az esetben nem sérül az ítélet integritásának az elve, tekintettel arra, hogy az ítéletben foglalt büntetést, az ítéletben foglalt tartamban feltétlenül végrehajtják. Ez hasznos lehet a jogbiztonság, a jogtudat és a jogkövetés, sőt, álláspontom szerint, különösen a generális prevenció célok elérésére is. A társadalom számára az ítélet rendelkezéseinek az oldása általában nem elfogadható. Szélsőséges esetben azt a meggyőződést válthatja ki ugyanis, hogy az elítélt az ítéletben foglaltak ellenére végül elkerülte a szigorú felelősségre vonást, mert idő előtt elbocsátották a bv. intézetből. Az effajta társadalmi reakcióknak – ha széles körben alakul ki az ilyen irányú meggyőződés – káros hatásai lehetnek a törvénytisztelő életmódra nevelésben, a jogtudat, a jogkövetés kialakításában.

Ugyanakkor nyilvánvaló hátránya is van annak, hogy egyes esetekben a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt. Ez leginkább abban nyilvánul meg, hogy a kedvezményből kizárt elítéltek esetében elvész az egyik legkomolyabb nevelési eszköz, pozitív motiváló tényező, a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége, vagyis a büntetés megrövidítésének elvi lehetősége. Éppen ezért az elítélt várhatóan nehezebben lesz motiválható, esetében a kedvező irányba befolyásoló eszközök köre korlátozottá válik, miután a legfontosabb előny, a kedvezményes szabadulás lehetősége hiányzik; míg a szankciókat, a felelősségre vonást kilátásba helyező negatív tényezők eredményessége csak időszakos lehet. A hátrányok kilátásba helyezése ugyanis általában nem alkalmas a belső meggyőződés kialakítására és a személyiség pozitív irányú megváltoztatására. Ez növelheti a fegyelmi ügyek számát, kockázatosabbá és költségesebbé teheti az őrzésüket, felügyeletü-

ket, megnőhet a rendkívüli esetek száma. A kitöltve szabadulást követően pedig a feltételes szabadság feltételes jellegéből következő fegyelmező erő, annak tudata, hogy a feltételes szabadság megszüntethető, hiányzik, így megerősödhet a visszaesés kockázata is.

Persze a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárás hátrányait – mindekelőtt a visszaesés kockázatát – valamelyest ellensúlyozza az a tény, hogy a jogalkotó (illetve felhatalmazása alapján a jogalkalmazó) olyan esetekben zárja ki a kedvezmény lehetőségét, ahol megállapítható, hogy az elkövető kezelhetetlen, a szocializációjára való törekvések eleve kudarcra vannak ítélve, vagyis azon elítéltek tartoznak ide, akikkel a büntetés-végrehajtási szervezet sem tud mit kezdeni, megjavításukra eszköztelen. Ezért a társadalom védelme érdekében a lehető leghosszabb és legmagasabb szintű izolációjuk indokolt.

Ki van zárva a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből az erőszakos többszörös visszaeső; a többszörös visszaeső, ha a büntetését fegyházban kell végrehajtani, továbbá aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el, aki a büntetéséből három hónapot még nem töltött le, aki a szándékos bűncselekményt a határozott idejű végrehajtandó szabadságvesztés-büntetése végrehajtásának befejezése (vagy végrehajthatóságának megszűnése) előtt követte el, illetve az is, aki a szabadságvesztésének letöltésére önhibából nem vonult be. Ki van zárva a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt (TÉSZ), továbbá az az életfogytiglanra ítélt, akit ismételt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték.¹⁸

Az erőszakos többszörös visszaeső legalább harmadik alkalommal követ el személy elleni erőszakos bűncselekményt, értelemszerűen valamennyi bűncselekménye szándékos volt, és végrehajtandó szabadságvesztést szabtak ki vele szemben mindegyik esetben, a büntetései végrehajtása és az újabb bűncselekmény elkövetése között pedig egyik alkalommal sem telt el több, mint három év. A kedvezményből való kizárás oka, hogy a terhelt személyisége, előélete alapján kezelhetetlennek minősül, akivel szemben a törvény teljes szigorának alkalmazása indokolt. A büntetés célja ideális esetben pedig csak a büntetés teljes végrehajtásával érhető el.

Hasonló oka van annak, hogy a jogalkotó eleve kizárja a többszörös visszaesőt is a kedvezményből, ha a büntetését fegyház fokozaton kell végrehajtani. Ebben az esetben tehát csak a súlyos bűncselekményt elkövető többszörös visszaesőt zárja ki a kedvezményből, mert a terhelt életvitele, személyisége, előélete és a bűncselekménye kizárja azt, hogy a kedvezmény meghozhatná a kívánt eredményt.

A bűncselekményt bünszervezetben elkövető a szervezett bűnözés legmaga-

¹⁸ Az persze időnként változhat, hogy a jogalkotó kiket zár ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, egyes kizáró okok ma már megszilárdultak [pl. új Btk. 38. § (4) bek. d) pont], és állandó jelleggel a szabályozás részei, egyes okok hol benne vannak, hol kikerülnek [pl. új Btk. 38. § (4) bek. a) pont], és vannak a jogfejlődés során keletkezett viszonylag új kizáró tényezők is [pl. új Btk. 38. § (4) bek. b) és c) pontjai]. Egyes esetek pedig, úgy tűnik, véglegesen kikerültek a kizáró okok közül (pl. a külföldi elítéltek). Így a Csemegi-kódex (1878. évi V. tc.) 49. §-a szerint „nem bocsátatnak föltételes szabadságra: 1. Külföldiek. 2. Visszaesők a 333. (lopás), 344. (rablás), 350. (zsarolás), 355. (sikkasztás), 370. (orgazdaság), 379. (csalás), 422–424. (gyűjtogatás) §-ban meghatározott bűntettek vagy vétségek eseteiben”.

sabb, a társadalomra legveszélyesebb kötelékében követte el a cselekményét, így személyisége, bűnkapcsolatai és a jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése feltétlenül indokoltta teszi büntetésének teljes végrehajtását.

Nem részesülhet a kedvezményben, aki három hónapot még nem töltött ki a büntetéséből, ebben az esetben ugyanis értelmetlen lenne a kedvezmény megadása, ennyi idő alatt nem lehet kellően rászorgálni arra. Az elítélt rövid idő alatt nem tud kellően megváltozni, és nem is ismerhető meg eléggé ahhoz, hogy a kedvezményről döntenet lehessen. Egyébként pedig a három hónapot el nem érő fogvatartás annak rövidege folytán értelmetlen lenne.

Semmilyen reális alap nincs annak feltételezésére, hogy a büntetés célja elérhető annak teljes végrehajtása nélkül olyan elkövető esetében, aki szándékos bűncselekményt követett el még a korábbi, határozott ideig tartó végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésének végrehajtásának befejezése, vagy végrehajthatósága megszűnése előtt. Így ha az elkövető a jogerős határozott idejű szabadságvesztés-büntetésének foganatba vétele előtt, vagy a végrehajtása alatt, illetve ebből szabadulva, de még a feltételes szabadság hatálya alatt követ el szándékos bűncselekményt, úgy az újabb szabadságvesztésből nem bocsátható feltételes szabadságra. A Kúria 6/2013. büntető jogegységi határozata (BJE) értelmében pedig „a szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélt e büntetéséből nem bocsátható feltételes szabadságra, amennyiben az újabb bűncselekményét a korábbi, határozott ideig tartó végrehajtandó szabadságvesztésre ítéletét követően, e büntetés végrehajtása során engedélyezett feltételes szabadság letelte után követte el, azonban a feltételes szabadságot utóbb más ügyben megszüntették.”

Kizárt a feltételes szabadságra bocsátása annak az elítéltnak is, aki a szabadságvesztés-büntetését önként, vagyis önhibából nem kezdi meg. Ebben az esetben a bv. bíró az intézet előterjesztése alapján állapítja meg, hogy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra. Az elítéltek jelentős része szabadlábon várja a törvényszék büntetés-végrehajtási csoportjától a felhívást, melynek alapján az elítélt önként köteles a bv. intézetben megjelenni a szabadságvesztés letöltésére.¹⁹ A jogerős szabadságvesztés-büntetés megkezdésére való bevonulási kötelezettség megszegése széles körben vált elterjedtté, ezért a jogszabály kizárta a kedvezményből a bevonulási kötelezettségüket nem teljesítőket, az eljárás lefolytatására a bv. bíró kapott hatáskört, azzal, hogy az önhiba meglétét vizsgálnia kell, ennek fennállása esetén állapítja meg a kedvezményből való kizártságot. A jogszabálymódosítás még nem hozta meg a kívánt hatást, ugyanis jelenleg is rendkívül magas a bevonulási kötelezettségüket nem teljesítők aránya, feltehetően még nem ment át kellően a köztudatba a szigorítás, annak ellenére sem, hogy a bíróság által küldött felhívás tartalmazza az ezzel kapcsolatos tájékoztatást.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a feltételes szabadságra bocsátásból

¹⁹ A bv. bírói felhívás a 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet 33. számú mellékletében található formanyomtatvány, melynek 5. pontja tartalmazza a figyelmeztetést, hogy nem bocsátható az elítélt feltételes szabadságra, ha önhibából nem kezdi meg a büntetésének a letöltését. Gyakori, hogy a felhívás erre vonatkozó figyelmeztetését figyelemfelkeltő jelleggel kiemelve (vastagon szedve, aláhúzással stb.) küldi meg az elítéltnak a bv. csoport.

kizárás alá esők jelentős része a jogszabály kötelező, bírói mérlegelési lehetőséget kizáró, eltérést nem engedő rendelkezései alá tartozik. Jelentős részüknél már az ítélet megállapítja, hogy feltételes szabadságra nem bocsáthatók.

Akit ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnék, nem bocsátható feltételes szabadságra, így ebben az esetben az ítélőbíróságnak ismét nincs mérlegelési lehetősége. Ennek az előírásnak az oka az, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés elnevezése alapján is, főszabály szerint is halálig tart(hat), aki pedig ismételten ilyen büntetésben részesül, ne kerülhessen szabadlábra, ellenkező esetben a büntetése súlytalanná, komolytalanná válna, ami sértené az ítéletekbe vetett közbizalmat, hátrányos lenne a prevencióra és a jogkövetésre is.

Külön kategóriába tartozik az imént említett elítélt, aki a Btk. és az ítélete alapján feltételes szabadságra lenne bocsátható, azonban önhibájából nem kezdi meg büntetésének letöltését, emiatt a Bv. tvr. alapján a bv. bíró megállapítja, hogy nem bocsátható feltételes szabadságra. Ebben az esetben sincs helye bírói mérlegelésnek. Nem részesülhet a kedvezményben továbbá az, aki a büntetéséből három hónapot még nem töltött ki, ezt a kizáró feltételt a bv. bírónak az eljárásában külön vizsgálnia kell.

Ki van zárva a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, akit pénzbüntetésre vagy közérdekű munkára ítélték, majd büntetését szabadságvesztésre változtatták át. A feltételes szabadságra bocsátást a jogszabály ugyanis csak azoknak az elítéltnak tartja fenn, akiket a bíróság eredetileg is szabadságvesztésre ítélt. Nem bocsátható feltételes szabadságra az sem, aki kvázi szabadságvesztést tölt, vagyis a szabadságvesztésre hasonlító szabadságelvonással járó szankciót (pl. az új Btk. alapján kiszabott elzárást, vagy szabálysértési elzárást, illetve büntetőeljárási rendelkezés megsértése miatt kiszabott rendbírság elzárásra átváltoztatását).

Egyetlen eset van, ahol kizárólag az ítélőbíróság mérlegelési tevékenységének a következménye a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből való kizárás. Ebbe a körbe tartoznak azok az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, akik feltételes szabadságra bocsátását az ítélőbíróság a cselekmény tárgyi súlya, az elkövető társadalomra veszélyessége és az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények alapján zárta ki.²⁰

A jogalkotó nagyrészt kellően cizellálatlan határozta meg, hogy melyek azok az elítélti csoportok, ahol a kedvezmény lehetőségét ki kell zárni, illetve, ahol a jogalkalmazó belátására kell bízni, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja-e vagy sem. Ebből következően továbbra is szükséges az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén megadni a lehetőséget arra, hogy a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét az ítéletben mérlegelési tevékenysége alapján kizárja. A tettarányosság elvének érvényesítése és a társadalom magas szintű védelme érdekében szerencsére ennek lehetőségét az Alaptörvény és az új Btk. is megadja.

²⁰ Közvetlenül meg kell állapítanunk, hogy a TÉSZ megítélése, elfogadottsága a jogirodalomban erősen vitatott. A szankciót a bírói gyakorlat már egyértelműen elfogadta, azt egyes esetekben szükséges büntetésnek tekinti, és alkalmazza. A jogvédő szervezetek és a tudomány egyes képviselői részéről azonban erősen támadott a jogintézmény. Ennek persze oka, hogy a büntetés megítélése részben alkotmányossági és jogpolitikai, sőt érzelmi kérdés is.

Felhasznált irodalom

- Bedő Iván: Megáll a TÉSZ – mi történik az életfogytiglanosokkal? HVG, 2013. 16. szám (április 20.), 46–48. old.
- Békés Imre et al.: Büntetőjog. Általános rész. Budapest, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Belovics Ervin et al.: Büntetőjog I. Általános rész. Budapest, 2012, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Boros János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. Börtönügyi Szemle, 2005/2. szám, 19–24. old.
- A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának fogvatartotti létszámjelentései, 2010–2013-as évek. Forrás: BVOP
- Huszár László: Alkalmazkodás – hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja. Börtönügyi Szemle, 1995/2. szám. 21–34. old.
- Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- A kormány társadalmi egyeztetésre bocsátotta az új büntetés-végrehajtási kódexet. [2013. 08. 06.] – <http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/hirek/a-kormany-tarsadalmi-egyeztetesre-bocsatotta-az-uj-buntetes-vegrehajitasi-kodexet>
- A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló törvénytervezetéről. [2013. 08. 27.] – http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Bv_kodex_MHB_velemen_y_2013_09_27.pdf
- Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest, 1995, Osiris – Századvég Kiadó.
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, 2001, Korona Kiadó.
- Önellátó börtönök, egyéniesítés, reintegrációs programok – Az Országgyűlés elfogadta az új büntetés-végrehajtási kódexet. [2013. 12. 18.] – <http://www.jogiforum.hu/hirek/30947>
- Schmehl János: Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei. Börtönügyi Szemle, 2013/4. szám, 18–21. old.